

B24217

134.

Sfo

OROSHÁZA FÖLDRAJZA

IRTA :

SCHEFFER GIZELLA

XB 142414

—

SZEGED, 1933.

VB 24217

Hibajegyzék.

- 4. lapon Kaksszék-ér helyett
Kakasszék ér
- 5. " alaj helyett talaj
- 11. " egyház helyett egyház
- 11. " sövényből helyett nö-
vényből
- 18. " ránittal helyett grá-
nittal

VB 24217

IV / 992

4-

OROSHÁZA FÖLDRAJZA

Életrajz.

IRTA :

SCHEFFER GIZELLA

SZEGED, 1933.

A szegedi m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem
Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karához
benyújtott doktori értekezés.

Bíráló : *Dr. Kogutowicz Károly* egyet. ny. r. tanár

Társbíráló : *Dr. Erdélyi László* egyet. ny. r. tanár

JATE Egyetemi Könyvtár

J910004412

Sz 1/91:

Y	B	2	4	2	1	7
---	---	---	---	---	---	---

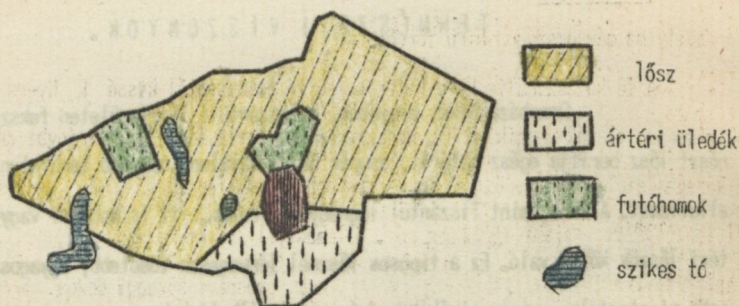
Életrajz.

Kassán (Abauj Torna vármegye) születtem 1909 évi április hó 9.-én. Elemi iskoláimat a kassai állami elemi iskolában végeztem.

Az 1919 évi október havában a csehek édes apámat Kassáról kiutasították s ennek következtében családunk még a jelzett hónapban Szegedre költözött. Középiskoláimat Szegeden a m. kir. állami Árpádházi Szent Erzsébet leánygimnáziumban végeztem, ahol 1927 évben tettem érettségi vizsgálatot. Az 1927 évi szeptember havában beiratkoztam a M. kir. Ferencz József-Tudományegyetem matematikai és természettudományi karára természetrajz-földrajz szakos tanárjelöltnek.

Az 1928—29-iki tanévben 800 pengős köztisztviselői ösztöndíjat kaptam. Az 1930 és 1931-iki tanévben növénytanból pályadíjakat és szorgalmi díjat nyertem. Az 1931 és 1932 évben az Egyetem Barátai Egyesületének szakosztályán ugyancsak növénytanból előadást tartottam. Az 1932 évi május havában nyertem el a tanári oklevelet. 1932 év október havában a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter Ur Önnagyméltósága a szombathelyi m. kir. áll. leányliceumban óraadó tanárnak kinevezett.

A régi elhagyott folyómedrek 2-3 m mélyedést mutatnak, a parti dűnék pedig a vidék legkiemelkedőbb pontjai. A dűnék a 93, 97, sőt 101 m magasságot is elérik, ezzel szemben a sík területek 88-90 m szintben fekszenek. Orosháza fő szintezési pontja 91 m.

A futóhomok területe csupán kisebb terjedelmű, szőlőültetésre használják. Részben a jelenkori ártéri síkon, részben a lőszön kisebb-nagyobb szikes tavak vannak. Az Orosháza közvetlen közelében lévők / Gyopáros, Kakasszék, Kisszék, Sóstó / régi folyómedrek maradványai. Legjobban mutatja ezt Kakasszék, amely a régi folyó még ma is vízzel telt 10 km hosszú meandere.

OROSHÁZA VIZRAJZA. Orosháza vidékének a forrásai, patakjai, folyóvizei, amik változatossá tennék a tájéket, nincsenek, valamikor azonban a világosi hegyekben eredő Kakasszék-ere vonult a határon keresztül. Széles, mély öslyő lehetett, de ma már csupán itt-ott láthatjuk maradványait. Kezdeti szakaszán a medre még ma is jól kivehető, ezt a részt még a múlt században is Hajdúvölgy néven ismerték. Két ágra szakadt, egyik délfelé fordult, míg a másik ÉNy-ra haladva, felvette a csorvás-szénási és bánfalvi ereket, majd DNy felé fordulva a Vaskapu-halom mellett az Ötvös-dűlőt keresztülvágva újra két ágra szakadt. Ezek közül az egyik DNy irányba haladt tovább, míg a másik délre felvette az orosházi és szentetornyai vizek ereit és Labuki-laposon át ért Hódmezővásárhely határába, ahonnan Kakasszék-ér néven DNy irányba folyt tovább. Maradványai Orosháza határain belül Kakasszék, Gyopáros, Kerek-tó. Erős folyású volt, amit bizonyít, hogy a partja mentén éles, folyóvízi homok található/ nagyvíz idején - a hagyomány szerint - Vásárhely és Gy-

la között hajók jártak / A hossza 9-10 km, a szélessége 100-700 m között váltakozott. Fekvésintje 78.5-81 m tszf. Ma medrének legnagyobb része száraz, csak egyik nagyobb kanyarulatánál találunk állandó vizet. ☼

GYOPÁROS-TÓ. Ennek az őskori folyónak másik maradványa a Gyopáros-tó amely ma már országos hírű fürdő.

A 16 katasztrális hold kiterjedésű tó a községtől kissé ÉNy-ra esik. 5-10 m-es magaslatok veszik körül. Hossztengelye, amely észak-déli irányba esik 12 km, a közepes szélessége pedig 130 m, legnagyobb 200 m, legkisebb 60 m. A község főterétől légvonalban 4 km-re, Orosháza kávv. állomásától 3.2 km-re van. 1859-ben a tó vize teljesen kiszáradt. Dr. László Elek orosházi községi orvos ekkor megvizsgáltatta a Gyopárost és megállapította, hogy a tó vize nem forrás, hanem talajviz, mely a környező talaj felső rétegeiből / melyek sziksoval vannak tele / szivárog ezen mélyedésbe. A szomszéd községekből és tanyákról a nép száz éve szekereken járt ide nyáron, hogy köszvényes bántalmaira gyógyulást nyerjen. Az emberek szabad ég alatt tanyáztak s ahogyan a nép nevezte a "Csodátó" partján, vagy a szomszéd tanyákban helyezkedtek el. A fürdő használata feltűnő javulást hozott a betegségekben, úgy, hogy dr. LÁSZLÓ ELEK, a község és a közönség jóakarata támogatásával és áldozatkészségével fürdőt alapított. 1870-ben a sok csapadék megárasztotta a tó vizét és gyógyhatását lényegesen csökkentette. Szabályozás után a tó felszínének ingadozása 30-50 cm.

A tó vizét gyógyhatás szempontjából többször analizálták és eszerint sok szén-savas nátron / szikso / mellett, főleg szén-savas és kénsavas magnéziumot és kalciumot, valamint konyhasót tartalmaz. A homok kénhidrogén szaga, az agyagos réteg pedig lugos hatása. ☼

E tudományos megállapítások ellenére sem volt ekkor még a község hajlandó a fürdőre áldozni, de 1900 körül, amikor magántőkekből egyik villa a másik után épült, Bodnár Béla: Hódmezővásárhely és környékének régi vízrajza.

☼☼ Község-háza levéltárból való adatok.

tán épült s igen jó hasznot hajtott. Orosháza község is hozzájárított, hogy Gyopáros -
ból a mai kor igényeinek megfelelő fürdőt létesítsen. Ettől az időtől kezdve fejlőd-
ött azután Gyopáros annyira, hogy ma keresett és látogatott üdülő és gyógyfürdő. A
fejlődést elősegítette az is, hogy két vasut, a MÁV és az AEGV szállítja ki a vendé-
geket, továbbá pompás kocsit vezet oda. 1908-ban a fürdőtől 50 km-re ártézi kutat
fúrtak, mert a környező kutak vizeit a nagy sziksó tartalom miatt inni nem lehet.

1908 óta egyre jobban hangoztatták azt, hogy a Gyopárostó vize el-
vesztette gyógyító erejét, mert az ártézi kút vize felhigítja. A tó vizének leg-
és legpontosabb analizisét dr. RIEGLER GUSZTÁV végezte 1924-ben. Vizsgálatai egyben
utmutatással szolgálnak arra, hogy minő teendők háramlanak a községre, ha a fürdőt
bejelenteni óhajtja. Hét különböző helyről vett vizet és iszapot analizált. Kimutat-
ta, a legpontosabb fizikai, minőleges és mennyileges kémiai, bakterologiai és klima-
tikus vizsgálatok alapján, hogy a tó vize a fürdésre használt helyen valóban veszi-
tett a gyógyerejéből, amit egyrészt a csapadék, másrészt az ártézi kút vizének bele-
ömlése okoz. A víz értékes ásványos alkotó részeit Ny-i résznél kapja, ugyanis itt á-
ramlik be a talajviz. A tó különben is a sok szennyes anyag, növényi szerves anyagok
bomlásának termékei, a nád pusztulása miatt stb. annyira szennyezett, hogy gyógyviz-
nek nem lehet minősíteni, ha ellenben a tavat mindezekről megtisztítanák, újra víz-
szanyerné nagyértékű gyógyító hatását. Az óvintézkedéseket meg is kezdték.

ÁRTÉZI KUTAK. A közegészségügy előmozdítása érdekében a község egyik
legfontosabb alkotása az ártézi kutak furása. Orosházán is, mint az Alföld legtöbb
részén a kútvezek majdnem íhatatlan rosszak, mert nagymennyiségű keserűsót, salétro-
mot, gipszet és e mellett rengeteg szerves anyagot tartalmaznak. Elsőnek 1893 - ban
fúrták a k ö z p o n t i, Kossuth-téri ártézi kutat, amely naponként 2600 hl. vizet
ad. Ugyanazon év júniusában a 222 m mély f e l s ő ártézi kutat is elkészítették, a-
mely naponként 1500 hl vizet szolgáltat. Ugyancsak 1893 augusztusában az a l v é -
g e n is fúrtak egy ártézi kútát, amelynek mélysége 213 m napi 1600 hl-re]. Ennek a

Wences József: Orosháza

Községi Levéltár adatai.

3 kútnak 21°C hőfoka van, keménysége 8° . Ize nincs. Chloridok, kénsav, salétromsav, ammóniák, kénhidrogén, szerves anyagok teljesen hiányzanak belőle. A szilárd alkotórészek / főként szénsavas sók / 1 literben 50 centigrammot tesznek ki.

Ma már 18 ártézi kútja van Orosházának, melyek 210-480 m mélységből szolgáltatják a vizet.

OROSHÁZA ÉGHAJLATA. Területünk Magyarország középső klímáövébe tartozik; a nagy hőmérsékleti kilengések és a szárazság jellemzik.

Az 1916-1925 évek adatai alapján meg kell állapítanunk, hogy a hőmérséklet évi menetében ez a terület sem tér el a középső klímáöv többi részétől, csupán magasabb értékeket kapunk, mint ebbe az övbe tartozó más megfigyelő helyeken észleltek. A hőmérsékleti eloszlás alapján Orosházát már inkább a déli övhöz csatolhatnánk. A fent említett dekád észlelései alapján az alábbi táblázatot állítottam össze:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Év.
0.6	0.2	6.5	11.7	17.2	19.4	22.2	21.3	17.2	11.2	4.7	0.6	11.1 $^{\circ}\text{C}$

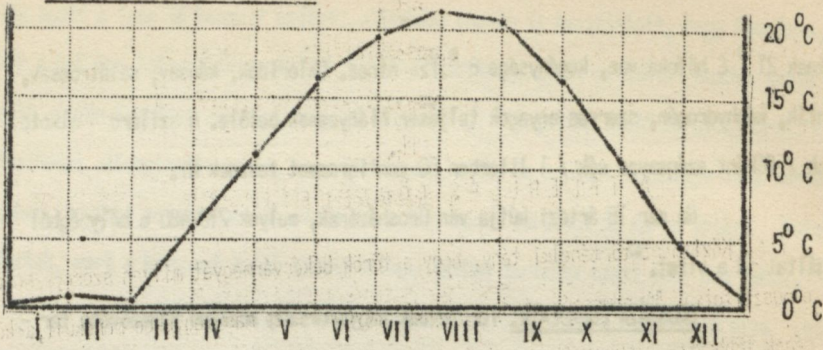
Ebből kitűnik, hogy a legmelegebb július és a leghidegebb a február. A hőmérséklet évi kilengése tehát 22.0°C . Ez az érték csupán a havi átlagokat állította szembe, a valódi szélső értékek azonban meghaladják a 66°C -t is / minimum - 28°C , maximum 53°C /. Ez az érték jelenti tulajdonképpen az Alföld és így Orosháza hőmérsékleti viszonyait. Nagyon meleg nyarak és igen hideg telek váltogatják egymást, de a mérsékelt égöv időjárási bizonytalansága következtében, sokszor fordul elő az enyhe tél és a hűvös nyár is.

A csapadékvizonyokat az 1906-1925 évek megfigyeléséből rekonstruálom. Ennek alapján összeállítottam az alábbi táblázatot:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Év.
32	34	40	63	51	65	51	57	45	36	45	48	567 mm

☼ Községi mérnöki hivatalból való adatok.

A hőmérséklet évi menete.

Ebből láthatjuk, hogy a legtöbb csapadék a tavaszi hónapokban és nyár elején esik, viszont a tél száraz. Hazánk nyugati részein még dominál az októberi esőmaximum, illetve az októberi másodlagos maximum itt már nem érezteti hatását. Ennek okát abban találhatjuk, hogy területünk már messze esik a Földközi tengertől és így ősszel az ott fellépő barométeres minimumok hatása alá csak kisebb mértékben jut.

A táblázat nem nyújt hi képet a csapadékvizonyokról, mert ehhez tudnunk kell azt, hogy a nyári eső mennyiségét túlnyomórészt a zivatarok és záporok adják, melyek hirtelen nagy csapadékot juttatnak a területnek / 24 óra alatt 60-70 mm-t is /, melynek így túlnyomórésze nem szivárog a talajba és így ezek az esők mozgásgazdagságilag igen sokszor csak nagyon kevés értékkel bírnak.

A csapadék évi menete.

Orosházán a szélszél dominál, az év minden hónapjában ez éri el a legmagasabb értéket és csak ezután következik az északi, északnyugati, délnyugati szél előfordulási száma.

Az északi negyedből fuvó szelek különösen nyáron, míg a déliek túlnyomórészt télen uralkodnak.

II.

A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETE .

Közismert történelmi tény, hogy a török Békésvármegyét milyen szörnyű módon elpusztította. "A nemesség mind, a köznép nagyobb része más megyékbe menekült, a községek többnyire elpusztultak s midőn megyénk a török iga alól felszabadult, hét község állott fenn, alig néhány száz lakóssal, de ezek is teljesen elvadulva, nagyobb részt tolvajok és rablók, a vidék pedig vadálatokkal volt tele, amelyek az utazást veszélyessé tették." ²

A XVIII. század elején is mindössze 13 községet irnak össze Békésmegyében, feltűnően csekély lélekszámmal; 1715-ben 107 nemes, jobbágy és zsellércsalád lakja, 1720-ban is a lélekszám még csak 149 családra emelkedett. /V.ö. Ac nád y I.: Magyarország népe ssége a pragmatica sanctio korában, 42 és 24 l./

Mint hogy a mai Orosháza földrajzi viszonyaival kívánok foglalkozni, meddő igényeket volna a ködös múlt felderítésére sok időt pazarolni.

Gepidák, avarok, bolgárok tanyáztak ezen a földön a magyarok előtt. A magyarság letelepedése után csakhamar apró községek alakultak itt: Monor, Csá kó, Ördögös és állítólag két Orosháza; a nagyobbik helység a mai községtől nyugatra, ennek 1560-ban mintegy 300 lakósa volt. A kisebbik Orosháza a maitól délre feküdt.

A MAI LAKOSSÁG EREDETE. A török kiűzetése után H a r r u c k e r n János császári hadbiztos érdemeinek jutalmazásául 1719-ben felségfolyamodványában kérte a budai kamarális melegvízű malmot s a hozzátartozó kis szőlőkertet, vagy ehelyett Békés-, Csongrád-, és Zarándmegyék pusztá földjét. Hogy mennyit érhetett ez az óriási pusztá terület, azt legjobban bizonyítja, hogy a fiskus a budai malom helyett előnyösebbnek találta ezt a területet jutalmul odaitélni a kérelmezőnek. Így lett 1720-ban Harruckern János Orosháza földesura is, aki később megkapta a magyar bárói mélt

² Hajó ssy Ottó: Békésvármegyei évkönyv I. kötet.

tóságot és Békésvármegye főispánja lett. Az új földesúr nagy telepítési tevékenységgel a terület ujjaszervezésével, általánosan elismert méltányosságával csakhamar közszeretben állott. Pusztáit urbariális földeknek kiosztotta, a községeknek közszükségeikre sok földet adott, a telepeseket saját költségén szállította. Az egész megyének a tizedét a kamarától pénzen megváltotta és jobbágynak örökre odaajándékozta. Ennek meg is volt a hatása, az ország minden részéből jöttek a telepesek. Haruckern egyik éleslátó intézkedése az volt, hogy szabad vallásgyakorlatot biztosított és egy-egy telepre lehetőleg egyfajtájú, egyvallású családokat telepített. Ilyen telepesek - csupa evangélikus hitvallású magyarok - a tolnamagyei Zomba községből 1728-ban Békéscsabán, majd onnan 1744-ben Orosházán települtek le Dénes Sándor tanítójukkal; együtt mintegy 70 család.

Ez volt az orosházai lakosság törzsmagja. Később Veszprém-, Zala-, Vas-, Somogy megyék magyarlakta vidékeiről kerültek ide újabb jövevények.

Eleinte az új települők nehéz életet éltek az ingoványos, puszta területen, később azonban kiváltságos helyzetük, az adófelengedések stb. egyre újabb jövevényeket csalogattak Orosházára.

A népszámlálási adatok híjján a település gyarapodását a házak számára vonatkozó adatokból ítélhetjük meg. 1751-ben 169, 1784-ben 396 / a József-császári térképről számítás útján megállapítva/, 1818-ban 1006 /Veress: Orosháza/, 1852-ben 1058 házról tudunk /Ludovicus Nagy: Inclyti Regni Hungariae.../.

A szintiszta magyar község jegyzőkönyveit és anyakönyveit kezdettől fogva magyarul írták. A szarvasi evangélikus egyháznak volt a filiája, magyar iskolát tartott fenn; az 1773-ban készült hivatalos összeírás adatai szerint is a község uralkodó nyelve a magyar./V.ö. Vályi András: M.o. leírása II. 716. és M.o. helységeknek 1773-ban készült hivatalos összeírása, 46. l./ Elenyésző csekély volt mindig az idegenajkuak számaránya. Ezek egyenként beszivárgó, főleg iparral foglalkozó tótok és németek voltak, melyek hamarosan beolvadtak a magyar lakosságba. Ezt igazolja Balog Pál, aki a 80 év előtti megoszlásra vonatkozó adataiban 90 %-ra teszi a

a magyart és 10%-nál kevesebbre az idegen nemzetiségűeket.⁵² A zsidóság a vasúthálózat kiépítése óta telepedett le nagyobb számban.

A RÉGI OROSHÁZA TÁRSADALMA. A helység megalakulásával egyidejűleg megtörténik a községi szervezet megteremtése. Már 1744-ben bírása és jegyzője van a községnek.

Az igazságszolgáltatás itt is az ország törvényeit követte; az ítéletek szigorúak voltak és minden kis dologra kiterjedt a hatóság figyelme. Pálca-büntetés volt a leggyakoribb, de ezt pénzen meg is lehetett váltani. Előfordult, hogy a házasság hűsége elleni vétségre a polgári hatóságok is "ecclesia követéssel" egyházi szüntetést szabtak, azaz "vasárnap a templomajtó előtt a bemenőktől bocsánatot kellett kérniök s csak annak megnyerése után volt nekik is szabad a templomba bemenniök." / Veress J. m.95.1./

Az evangélikus egyház megalakulása egyidejű a község megalakulásával és sokáig a kettő - egyház és község - elválasztatlanul maradt; az egyház ügyeit a községi előjáróság intézte sokáig. A vallásüldözés következtében idemenekült lakosság tanítóját is magával hozta. Nemsokkal letelepedésük után templomot is építenek sárból, sővényből, azonban ezt hatósági engedély nélkül téve, a helytartótanács elrendelte a templom szétrombolását, a pap elűzését, de a hívők a rendeletnek ellenálltak. Végül is a főispán járt közbe a szabad vallásgyakorlat további megőrzéséért.

Többszöri hiábavaló kérés után engedély nélkül felépítik 1768 - ban új templomukat, 1775-ben pedig téglalapon fatornyot emelnek, majd két év múlva kőornyot építenek. 1785-ben a régi fatemplom helyébe új templomot építenek.

Az egyház gondoskodásának egyik fő tárgyát képezték az iskolák. Rendkívüli anyagi áldozatokat hoz ezekért és mégis, a mai viszonyok szerint, hihetetlen sok gyermek esett egy-egy iskolára és tanítóra, pl. 1865/66-ban 185, míg az országos átlag ebben az időben 60.

Az evangélikus egyház népességre a harmadik, magyar nyelvűek közül az első helyen állott. - Papjai között legkiemelkedőbb volt Győry Vilmos, költő és mű-

✱ Balog: Magyarország népfajai.

fordító, a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság tagja. /Veress J.m.146.o./

Az egyház fiókegyházai voltak: Szabau-Szent-Tornya, P. Földvár, Csorvás, N.Szénás, Kis-Csákc, Gyopárhalma.

A római katolikus egyház. 1752-ben építették az első kis templomot a hasznbérlők és katonák számára, 1832-ben épült a mai templom.

A református egyház 1861-ben lett anyaegyház s akkor épült a templom is.

Az izraelita hitközség a békéscsabai rabbisághoz tartozott.

A lakosság ruházata lényegében nem különbözött az alföldi viselettől. A férfiak öltözete régen fehér vászonból készült, az ing sipujju, az ujjason négy sor gomb, a nemes ember dolmányán azonban csak egy sor gomb díszlett. Eredetileg a magyar Alföldön általánosan használt gatyát viselték. Subát csak télen hordtak.

A nők közül az idősebbek fehér fejkötőt viseltek, a fiatalok világoskék, vagy fekete pántlikát kötöttek csokorra a fehér fejkötőn. A derekukon varrt fehér ködmönt, vagy "puruczkát" hordtak. A szoknyát, amely leginkább kék kartonból készült, a hónuk alatt kötötték meg, ugyancsak kötényüket is. Piros papucsban és csizmában jártak.

A házasságuk tiszta, a családi életben az idősebbek tisztelete erősen kifejlődött. A fiatalabb testvér sohasem tegezi az idősebbet. Apját: apámuram, édesapámuram, anyját édesanyámuramnak tisztelte.

A népesség egyöntetűen magyar volt. Az 1751-ben a gazdákról és zsellé-
rekről szóló névsorban, a bírák, jegyzők, papok és tanítók nevei között alig találunk egy-két idegenhangzású nevet. Ezek még az 1%-ot sem érték el, ami bizonyítja, hogy azok legfeljebb csak névben lehettek idegenek.

Harruckern előrelátása folytán a telepítés úgy fajilag, mint vallásilag is egységes volt. Ennek ellenére a község fejlődésével a városi településre jellemző társadalmi rétegződés is kialakult.

Aránylag nagy számban vannak köznemesek. Már 1777-ben 23 volt a számuk / az egész megyében 45 /. Az intelligensek csoportja csak lassan alakul ki, de az egyházak, iskolák felállításával az idehozott papok, tanítók és más szellemi munkát űzőkkel a XIX. sz. elején számuk erősen növekszik. - A céhekbe tömörült iparosok szintén elkülönülnek.

A TELEPÜLÉS KÜLSŐ KÉPE . Vizenyős, mocsaras terület volt az egész vidék, amikor az új telepések megérkeztek s csak a kiemelkedőbb, partosabb részeken építhették fel kunyhóikat. Utmenti település jellegét viselte magán. - Az első ház sor az Őreg utcának, a mostani Erzsébet királyné útnak keletti felén volt; utána a Nagy utcát, a mostani Tancsics Mihály utcát, majd a Megye utcát és a mostani Luther utcát építették fel. - A Jézsef-császári térkép főútvonala is a mai főútvonalak és vasútak irányát követték. és a falu közepén a főtérbe torkolltak.

A lakosság nagyon takarékos. Ez nyomja rá bélyegét majdnem minden eszük tetteire. Így az építkezésnél is ez játszik közre. Az első házak igen egyszerűek voltak: sárból rakták az alacsony falakat és gazzal, náddal fedték be. Ez volt a "fecskerakású" hajlék. Az udvarukat nem kerítették el, ezen keresztül-kasul járhattott mindenki. Később vort falból készítették a házakat és szintén náddal, vagy kukoricaszárral fedték be. A falat sárga földdel tapasztották ki. Volt a házban egy tiszta szoba, a "nagyház", ennek egy-egy 40-50 cm magas ablaka volt az utcára és a gádorra. A fal mellett hosszú pad, előtte nagy fehér hársfaasztal, a szoba végében a tulipános láda és a vánkossokkal megrakott szűnyogháló, oszlopos ágy állott. Az ajtó mellett volt a sárkemeny "padkáva" /"tűzhely", "pócika" / körülvéve. A falakat cserép és cintányérok, kancsók, képek, tükör, mellette pávatoll díszítették. A mestertengerendán szappan volt, mellette bazsalikom és bors-fű, ami szétörzsölve kővel - mes illattal telítette a szobát. A kisebb, hátsó szobájuk volt a "kisház", itt az asztal melletti padon gyékényből font kenyeres kosár volt. Az asztalon mihók, vagy a lábánál korsó. A kemencét szalmával fűtötték. A két szoba között volt a konyha, falai tállal, tányérral, virággal díszítve. Külön volt mindennapi főzésre való tűzhely és a vendégtűzhely. A házhoz tartozott még a kamara, kocsiszin, ől; akkor még

magtár nem volt, a gabonát az utcán ácsott vermekbe tették. Kertjük nem volt, csak tisz-
tára seprút udvaruk, amelyben csak kis helyen nőhetett torma, egyik szegletben pedig
trágyát tartották. Sok lúd, kacsa, tyúk, sertés népesítette be az udvart; ennek köze-
pén eperfa zöldelt. A padlás ablakában piros kukorica, szőlő, alma és paprika lógott.

A már említett takarékoság determinálta a fűtési viszonyokat is. A fát-
lan területen a tüzelő nagy értéket képviselt. A legszegényebbek a hideg alföldi tél-
ben is csak ritkán fűtöttek be, akkor is a földtől elvont szárított trágyával. Azt
a kis meleget, amelyet a szobájukba varázsoltak, igyekeztek megtakarítani. Az amugy
is kicsiny ablakokat télire mohóval, homokkal fedték be, ami kizárta a szellőztetés
lehetőségét. Az ajtókat csak akkor nyitották ki, ha azt a ki-bejárás szükségessé
tette. Természetes, hogy így fojtó, romlott levegővel telt meg a lakás.

A világítás hasonló a fűtéshez. A gyenge kis mécs csak akkor ég, ha fel-
tétlenül szükség van rá.

Az új telepesek három évre kötöttek szerződést és évi 400 forintot fi-
zettek a földesúrnak. A szerződést háromévenként újították meg. Urbaniumot nem fizet-
tek. Ezeknek a kiváltságoknak azonban nem sokáig örvendezhettek, mert 1772-től föl-
desuruknak ők is urberről tartoztak szolgálni. Évenként a házas szellér 18, a házat-
lan 12 napot dolgozott marhájával, szekerével urának. - Egy jobbágytelek 34 hold
szántóföldből és 22 hold rétből állott.

A II. József-féle térképek szerint a község határa tulajdonképpén legé-
sebb volt. A községtől északra lévő futóhomok területen szőlőt találunk, míg a szá-
lások dél és keleti irányokban fekszenek. Már ekkor megkezdődik a gazdák kétlakásos
élete. A helységhez közelebbi szállások csak a nappal jövő időjárást viszonyosságok
ellen védtek dologidőben a gazdát. Az éjszakát azonban a községi lakásán töltötte. -

A községtől távolabb fekvő földeken más kunyhót építettek, melyek a sze-
rényigényű földmívelőnek nyári lakhelyet biztosított.

A lakosság fő jövedelmi forrása a földmívelés és az állattenyésztés -
és volt, de a természeti viszonyok igen mostohák voltak.

A határ kétharmad része búzatermelésre alkalmatlan terület. Mivel szénatermő rétjei nem voltak, a parlagon hagyott szántóföldeket használták kaszálónak s ezért, hogy állataikat elláthassák, más községtől kellett legelőket és réteket bérelni, mindezekhez járult még, hogy száraz időben a kútak kiapadtak és marhavész tizedelte meg az állatállományt.

A gabonatermelés lett volna a legfőbb kereseti forrás, azonban nagy akadályai voltak. A gyakori aszály, a trágyának tüzelelőül való felhasználása miatt csak kevés hozama volt a földnek, ha pedig bő termés volt, piac hiánya következtében nem lehetett a fölösleget értékesíteni.

A háromnyomásos rendszer járta itt is, azaz a határ 1/3-a évenként ugar maradt. Ekkor /XVIII. sz. végén, XIX. sz. elején/ kb. 7500 hold volt a szántó, ebből búzával, árpával, zabbal, kukoricával egyenlő területet vetettek be.

A közös legelő felosztásáig az állattenyésztés a mostoha viszonyok ellenére virágzó volt. 1773-ban 802 lakásra 3578 darab szarvasmarha, 1714 darab ló, 352 drb sertés, 3419 darab juh jutott.

Az 1848-iki jobbágyfelszabadításkor a földesúr és a volt jobbágyok a birtokfelosztásban nem tudtak megegyezni. A pert a földesúr nyerte meg, minden telek 4 holddal kevesebbet kapott, mint amennyit a földesúr először ajánlott.

A kisigényű nép szükségleteit tulnyomórészt maga állította elő. Az asszonyok háziszövésssel, fonással foglalkoztak, a férfiak pedig a házukhoz, kocsijukhoz, szerszámukhoz szükségeseket készítették el. A háziiparon kívül megindult a kéziipar és 1773-ban 56 iparos oszlott meg az ez évben alakult takácsok, kovácsok, kerékjártók, szűcsök és szűrszabók céhe között.

A sok működő szárazmalom a malomipar kezdeti állapotát mutatják.

1773-ban egy kereskedőről tudunk. Ebben az időben még fuvarozási lehetőség sincsen, legfeljebb ha fát szállítottak, de azt is mindenki a maga számára végezte. Mikor már nagyobb mértékben megindult a kereskedelem, a görögök vették kézbe és csak a sertéskereskedelmet űzték a benszülött orosháziak.

Orosháza fekvésénél fogva a katonaság, posta és kereskedelem

útvonalába esett. Az erdélyiek ezen a vidéken mentek Bécs felé, 14-16 lovas társzerkekkel és hogy a helység forgalma még sem volt nagyobb, azt útjai járhatatlansága okozta. A II. József császár korában felvett térképek mutatják, hogy a területen kiépített utak nem voltak és csak a belterületen voltak valamivel jobbak.

III.

A MAI OROSHÁZA.

Orosháza 22.264 lakásával Nagymagyarországon a városi települések között az 56-ik helyet foglalta el /1910/, Csonkamagyarországon 24.926 lakásával /1930/ a 37-ik helyet tartja. Lélekszámban tehát Mezőtúr és Karcag megyei városok közt foglal helyet, bár közigazgatásilag csupán k ö z s é g . A földrajztudomány szempontjából természetesen ennek semmi jelentősége nincs, feladatunk inkább annak megállapítása, vajjon városi település jellegével bír-e, avagy megduzzadt, de teljességgel falusias szerkezetű településsel.

Ha pusztán a statisztikai számokat és a közigazgatási jelleget vizsgáljuk, Orosháza az 5-ik legnagyobb község az országban. Erre a kérdésre a választ megadhatjuk, ha nemcsak a település külső képét, hanem a lakosság társadalmi rétegződését, a fejlettebb életformák megnyilatkozását, a társadalmi életet, a közműveltséget, a közgazdasági viszonyokon belül különösen a kereskedelmi és az ipari fejlettséget vesszük vizsgálat alá.

A TELEPÜLÉS TERMÉSZETE. Orosháza határa 26537 hold területet ölel fel, amelyen 25000 ember él. Ezen a nagy területen a lakosság két típusát különböztetjük meg, a városban élő, mintegy 14000 lakost és a tanyán élők 11000-nyi tömegét. Orosháza kétségtelenül túlnyomórészt földműves lakosságból áll, magában a városban is és voltaképpen ezt a városban élő elemet a tanya népétől elkülönítenem nem volna szabad, mert a városiaknak egy része szoros kapcsolatban áll a tanyával, sőt határozottan kétféle életet él. Dolgozatomban azonban nem kívánok foglalkozni a tanyavilág viszonyaival, hanem elsősorban a központi-városi-településsel.

A község épületeinek száma 5924, ebből belterületen 3213 ház áll. Bár mint fentebb említettem, a tanyát nem lehet tökéletesen elválasztani a belterülettől, ki kell emelnem, hogy a hivatalos népszámlálás szerint is a népesség 58%-a városi lakó.

Ha ezenkívül még figyelembe vesszük, hogy a tanyai lakosok nagy százaléka kettős lakással /tanyai és városi/ rendelkezik, helyesebb képet nyernünk Orosházáról.

A tömörülésnek lett eredménye az a sok emeletes épület, melyet mindig újabbak követnek. A vertikális tagozódás, mint a városias település egyik kétségtelen ismertetőjele, Orosházán tehát nem hiányzik.

Hinthogy Orosháza telepítés volt, a község kialakulásában már bizonyos tervszerűséget találunk. Az első település két utcát alkotott. Ehhez a két régi utcához futnak be a többi utak. Princz Gyula térképe szerint² a település az alaprajz szerint r o s t o s h a l m a z .

A befutó mű utak a községet Szentessel, Békéscsabával, Zegeddel, Szarvassal kötik össze. Ezek az utak a város közepén lévő Kossuth Lajos és Győri Vilmos térbe torkolnak. A két főtér eredetileg egy volt, melyet az evangélikus bérpalota oszt ketté. Itt áll a Kossuth szobor is. A község külső részein találunk még két teret és ezenkívül a vásár-teret is. Parkokban még szűkölködik Orosháza. Két parkja közül a kisebb az Erzsébet királyné útca melletti Árpád-kert a hősök emlékművével, míg a nagyobb az állomástól északra fekvő Mikolay park.

A mellékelt térképen láthatjuk, hogy a község útjainak kövezése előrehaladott stádiumban van. Ezeket az utcákat járattal és bazalttal fedték. A forgalmasabb utcák járdái aszfaltosak, míg a többi téglával burkolt.

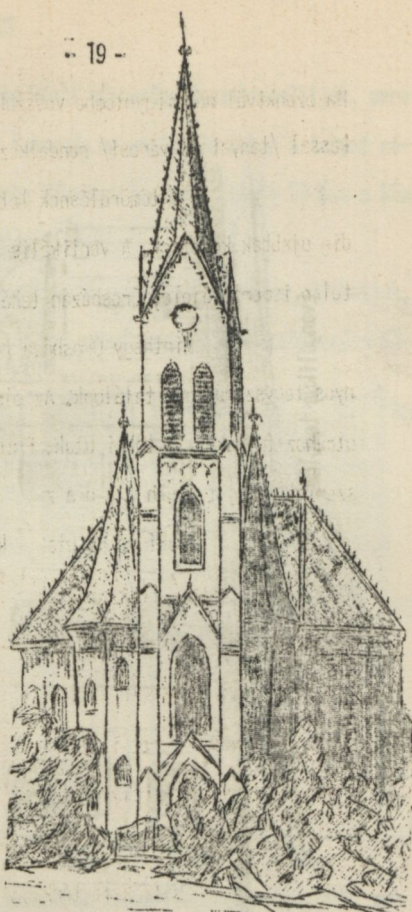
Vasúti gócpontnak mondhatjuk Orosházát. A Trianon előtt nagy fontosságú alföld-fiumei vasútvonalnak egyik jelentős állomása volt. Innen indul ki a békéscsanádi helyiérdekű vasút Tótkomlós - Mezőhagyas felé, a mezőtúr-szarvasi és kiskunfélegyháza-szentesi helyiérdekű vasútak végállomása.

A helység középületei túlnyomórészt a középpontban épültek, így a községháza, a postahivatal, járásbiróság, adóhivatal, főszolgabíróság, az állami elemi iskola, a polgári leány és fiúiskola és a felsőmezőgazdasági iskola, míg a honvédségi taktanya a helység peremén foglal helyet.

Kogutowicz Károly: Szeged emberföldrajzi problémái 8.1.

² Princz Gyula: Magyarország település formái V.tábla.

Az evangélikusok 1786-ban épült barokk stílusú templomuk a város szívében a Győri Vilmos terén áll. A gróf Széchenyi téren áll az 1920-ban felszentelt román stílusú katolikus templom. A Táncsis Mihály és a Könd útca találkozásánál áll a góth stílusú 1861-ben emelt ref. templom.

Ref. templom.

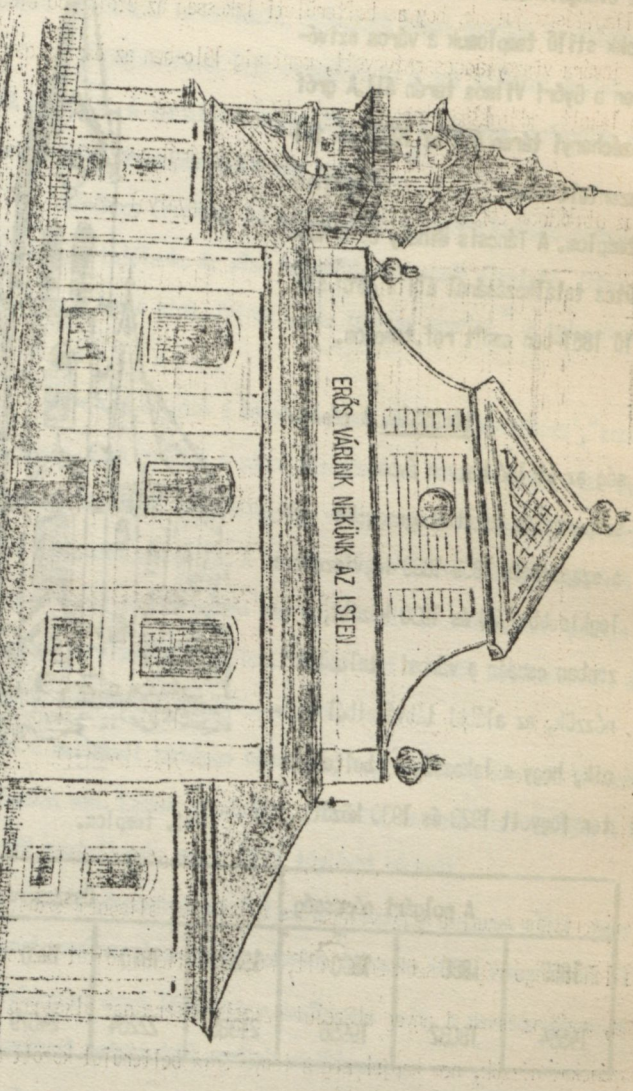
LAKOSSÁG. A népes-

ség az utolsó hatvan évben a szaporodást mutat. Legnagyobb volt a szaporodás 1869-1880-ig, viszont a legkisebb 1920 és 1930 között, ha azonban csupán a városi települést nézzük, az alábbi táblázatból kitűnik, hogy a lakosság a belterületen fogyott 1920 és 1930 között.

A polgári népesség			Összes népesség			
1869	1880	1890	1900	1910	1920	1930
14554	18032	19956	21385	22264	24079	24926

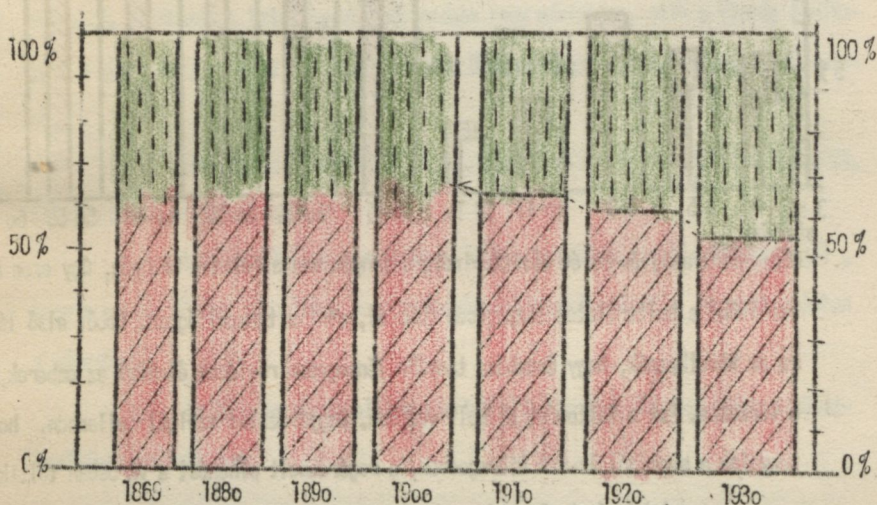
A belterületi népesség.		
1910	1920	1930
13922	14663	14291

Evangélikus templom.

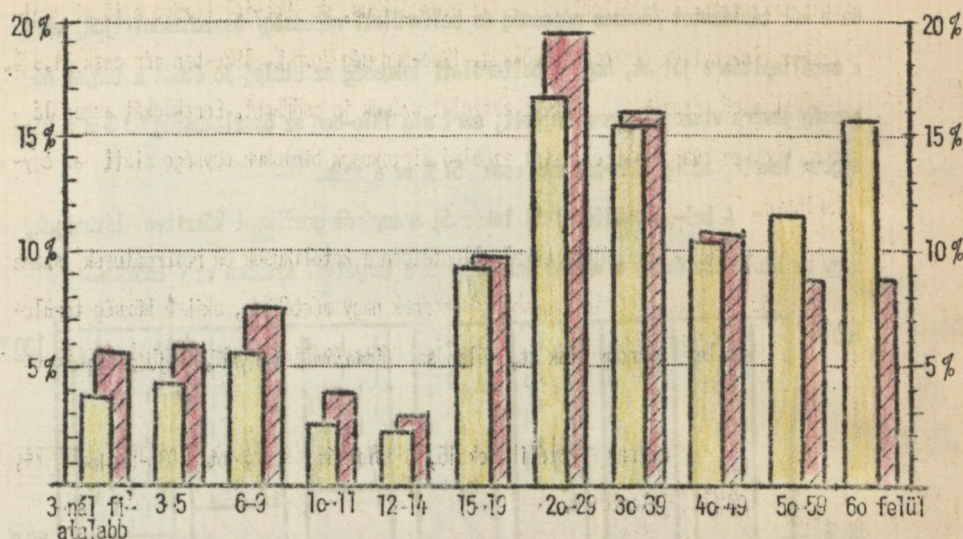
Ha a két táblázatot /összes népesség és belterületi népesség/ összehasonlítjuk, arra a megállapításra jutunk, hogy a belterületi lakosság az utolsó 30 évben a tanyai népesség javára viszonylagosan fogyott, mert míg 1910-ben az összlakosság 63 % a a községben lakott, addig 1930-ban már csak 51 % ez a szám.

A bel- és külterületi lakosság arányáról grafikont készítve láthatjuk, hogy az utolsó 30 évben a városi lakosságnak a tanyáival szemben való csökkenése ál-

landőn agyenletes, ami az aránylag fiatal település tanyavilágának erősödését mutatja.

A lakosság korszerinti megoszlása igen érdekes képet nyújt, különösen ha párhuzamot vonunk a tanyavilág és a belterület állapota között. Az összehasonlítás lehetősége végett szükséges volt, hogy a kétféle adatot összehasonlíthatóvá tegyem, mert az eredeti anyag abszolút számaival erre nem alkalmas. Ha csupán ezeket a számokat nézzük, nem kapjuk meg a tanyá és a belterület között azt a közös vonást és különbséget, mint amikor mindkettő adatait a bel-, illetve külterületi összlakosság százalékában adjuk. A százalékos adatokból grafikont szerkesztve látjuk, hogy egészen a 20 éves korig lényeges különbséget nem találunk. Legnagyobb eltérést a gyermekeknel látunk, aminak magyarázatául a városokban divatos egykét kell felhozunk. 20 évtől felfelé igen jellemző a városi és a tanyai 50-en felüliek lényeges eltoló-

dása, mert amíg 20-50 év között mindig a tanyán van a relatív többség, úgy ezen a koron felül a belterületen lényegesen több él, mint a tanyavilágban. Ebből első látásra az következne, hogy Orosháza tanyáin lényegesen rövidebb életűek az emberek, mint a városban. Ezt a feltevést el kell vetnünk. Magyarázatul szolgál ellenben, hogy a tanyaiak a munkából lessen kiöregedvén, a megérdemelt pihenést a városban töltik el.

A községet alapító magyar lakosság közé később más anyanyelvűek, elsősorban tótok, németek is települtek, de az összes idegen nemzetiség az 1% körül mozog. Az utolsó 40 év folyamán a magyarság száma állandéan nőtt, míg az egyes nemzetiségek száma végeredményben csökkent. 1900-ban még 92 németet, 118 tót tartottak nyilván, viszont 1930-ban már csak 66 németet és 97 tót találunk. Meg kell említenem, hogy a tótok lélekszáma 1920-ban 190 volt. Az oláhok 1900-ban 47, 1920-ban 88, 1930-ban 63-an voltak. A belterületen is hasonló a nemzetiségek aránya, mint a község egész határában. Számukat az alábbi táblázaton mutatom be:

magyar	német	tót	oláh	szerb	horvát	egyéb
14123	47	60	27	—	—	34

Orosháza felekezeti szempontból ma már nem olyan egységes, mint a

mult században. Az uralkodó vallás az evangélikus, de 1900-tól kezdve a többi valláshoz viszonyítva állandóan csökken. 1900-ban még 70,6 %, 1930-ban már csak 61,9 %. A két utolsó népszámlálás között abszolút számuk is csökkent. Ennek okát abban látom, hogy az evangélikusok, mint az első birtokosok birtokuk egysége miatt az egyke hívei.

Az evangélikusokkal ellentétben a katolikusok és reformátusok száma egyre nő. Különösen a katolikusok szaporodnak nagy mértékben, akik a község területére a környékről vándoroltak be, különösen Hódmezővásárhelyről, majd pedig Szegedről.

1900-ban a katolikusok 15, a reformátusok 6 %-ot, 1930-ban pedig 24, illetve 9,4 %-ot jelentenek.

A belterület viszonyai hasonlóak a tanyához azzal a különbséggel, hogy a zsidók főként városiakok és a reformátusok vannak relative nagyobb számban a városban.

Az 1930-as népszámlálás szerint a belterület felekezetiileg a következőképen oszlott meg:

Róm.kat.	Gör.kat.	Gör.kel.	Ág.ev.	Ref.	Izr.	Egyéb
3365	64	70	8553	1335	712	192

TÁRSADALMI VISZONYOK. A község foglalkozás szerinti megoszlásánál az 1900, 1910 és az 1920 évi népszámlálás adatait vettem fel. Itt nem választottam el a bel- és külterületet; szükségtelennek látszik ugyanis, mert a tanyán csak elenyészően kis számban találunk nem a mezőgazdasággal foglalkozót.

Ha a harminc év adatait összehasonlítjuk, azt tapasztaljuk, hogy a legnagyobb számban lévő gazdasággal foglalkozók arányszáma 1900-ban 58,5 %, míg 1920-ban 53,2 %. Hasonlóképen csökkent a napszámosok száma is 3,7 %-ról 2,3 %-ra.

Az ipar, kereskedelem, közlekedés szolgáltatásban lévők száma állandóan gyarapodott és a szellemi munkával foglalkozók száma is állandóan nőtt. Ez a

pár adat is mutatja Orosháza állandó fejlődését és városias jellegét.

Az 1920 évi népszámlálás szerint a foglalkozás megoszlása a következő volt:

	Mező - gazd.	Ipar	Kereske- delem	Közleke- zés	Közszołg. szab.fog.	Nap- számos	Házi cseléd	Nyugt. magánzó	Egyéb
Össz.	12817	6117	2109	943	948	604	548	2519	262
%	53.2	25.3	8.7	3.9	3.9	2.3	2.3	2.1	1

A községnek 3 óvodája van, melyek díjmentesek. Tíz elemi iskolája közül kilenc a tanyai gyermekek oktatását oldja meg.

Az 1924/25. tanévben az Orosházi m.kir.áll. polgári fiú- és leányiskola együttműködött, ma már mindkettő külön végzi hivatását.

Szakiskolái közül első helyen kell említeni a polgári iskolával kapcsolatos m.kir. felsőmezőgazdasági iskolát. Ugyancsak jó gazdákat nevel még alsóbb fokon a Gazdasági ismétlőiskola és a gazdaifjak téli tanfolyama.

1918-1929-ig a Kereskedő-tanonciskolával együtt volt az Iparos-tanonc fiú- és leányiskola. Ujabbán teljesen különválva jobban teljesíthetik hivatásukat.

Az utóbbi években már külön az építőipari tanoncok részére is rendeztek téli tanfolyamot és hasonló kurzusokat terveznek a többi iparágaknál is.

Mint számottevő kulturintézmény, megemlítendő az "Orosházi Múzeum", melyet nagy buzgósággal és anyagi áldozattal az 1930-ban elhunyt Juhász Balázs polgári iskolai igazgató alapított s a polgári fiúiskolában helyezett el.

Orosháza már túlnőtte közigazgatási kereteit. Intézményei is városjellegűt adnak a településnek.

Az államrendőrség és csendőrség hivatott a józan orosházi nép között a közbiztonságra ügyelni, melyek az Alföld egyes vidékein oly sok munkát adnak a rend őreinek, itt csendben folynak le, csak igen ritkán fordul elő egy-egy bálutáni legénypárba.

1932-ben helyezték Orosházára a m.kir. Hunyadi János 9. honv. gyalogezred III. zászlóalját és a szegedi határőrkerületi parancsnokság II. osztályának egy századát.

Az emeleter házakban elhelyezett közhivatalok, mint a Járásbíróság, Járási Főszolgabíróság, Kőjegyzőség, Adóhivatal, Főbiztosi hivatal, Erdőhivatal és Községház, tisztviselői a helység intelligenciájának nagy részét adják.

A Postahivatalnak aránylag nagy forgalmat kell lebonyolítani, a belterületi lakosság, a kereskedők, de különösen a gabona- és baromfikereskedők küldeményei, táviratai, telefonbeszélgetései révén.

A munkajéptelen öregek a Szegényházban nyernék elhelyezést, ezzel is eleget téve a hatósági rendeletnek, mely üldözi a koldulást.

A tűz veszélye ellen a községi és az Önkéntes tűzoltóság veszi fel a harcot.

A vidéki tanoncok otthonát találják a Thék Endre által alapított I. Ferencz-József tanoncotthonban.

Ugy a községben, mint a tanyán a Stefánia anya- és csecsemővédő egyesület működik igen eredményesen.

Az orosházi egyesületek nagyrésze a vallás szerint oszlik meg. Ez a megoszlás általánosságban más magyar helységben is bevett szokás, tehát nem követhetünk arra, hogy a helységben vallási villongások lennének.

A legnagyobbörmű evangélikusok asszonyai és leányai Nő- és Ifi-egyesületekben, a férfiak az Evang. Ifjak Luther Szövetségébe tömörülnek. A reformátusoknak csak egy egyesületük van és ez a Ref. Nőegylet.

Ezzel az egységes fronttal szemben a lényegesen kisebbszámú katolikusok négy egyesületben oszlanak meg. Ezek közül kettő a szigorúan vett hitbuzgalmi egylet, a Szent Szív Szövetség és a Credo Egyesület, a másik társadalmi problémákkal foglalkozó Katolikus Kör és Női Club.

A zsidók az Izraelita Szentegyletben és az Izraelita Nőegyletben foglalnak helyet.

A világ! egyesületek a társadalmi osztályok szerint tagozódnak. A legelőkelőbb az Orosházi Kaszinó. Tulnyomórészt ennek tagjaiból kerülnek ki a Rotary Club tagjai is. A többi egyesületnek már nevében van a tagok társadalmi helyzete is. Ilyen: a Kereskedelmi Kör, a Polgári Kör, a Polgári Olvasókör, a Földművelő és a Kisbirtokos Szövetség.

Orosháza politikailag egységes voltát mutatja, hogy csupán 2 politikai köre van. A régi Függetlenségi és 48-as Kör és a nagy taglétszámmal rendelkező szociáldemokrata szakszervezet és a Pártkör.

A helybelli ünnepségeken szereplő dalosok két egyesületben, az Orosházi Dalárdában és a Petőfi Dalárdában tömörültek.

Orosháza 25000 lakosára 24 orvos jut.

Járványok ritkán lépnek fel. Minden harmadik-negyedik évben egy-egy enyhe kanyarójárvány, télen kevés számú vörhenyes megbetegedés fordul elő. Ezenkívül minden augusztusban szinte rendszeresen előfordul 10-20 tifuszos megbetegedés. Ennek az a magyarázata, hogy Orosházán a téli időszakban mindenki ártévizet iszik, amittől nem kap betegséget s amikor "Féter-Pál"-k r kimennek a tanyára, földekre, a tanyai kút piszkos vize betegé teszi őket.

Az egészségügyi viszonyok javultak az utóbbi időben. Kuruzslók nem tudnak leldogulni, mert a nép bajban csakhamar orvost keres fel, akiben megbizik. Orvosban ma már Orosháza nem szűkölködik.

A nép már nem fél a kórházaktól, ismeri a különböző oltások eredményeit, tisztában van a Bontgen gyógyító hatásával, nem fél az orvostól.

Ha nem volna a nagy gazdasági leromlás, akkor az Alföld és így Orosháza egészségügyi problémáját meg lehetne oldani. A vérhaj a szigorú rendelkezések és kitűnő gyógymódok következtében már szűnőfélben van. A csecsemőhalandóság hatalmas ellenségre talált a kb. 10 évvel ezelőtt megalakult Stefánia / anya- és csecsemővédő/ egyesületben, mely szorgalmas munkájával évi 20-30 előadásával és csekély anyagi eszközökkel elérte, hogy a csecsemőhalandóságot 24 %-ról 12 %-ra szorította

le, ami Magyarországon nagyon jó átlagnak felel meg. Gümőkóros megbetegedés ellen is alakult egyesület, amely nagyon szerény anyagi eszközökkel próbál küzdeni, de lelkes munkával, évente kb. 10 előadással, melyet a legszegényebb néposztálynak, a külteleki és tanyai iskolákban tartanak, elérték azt, hogy az eddigi évi halálesetek számát 80-ról 50-re sikerült leszorítani.

KÖZGAZDASÁGI VISZONYOK. A közlegető felosztása nagy változást idéz elő a gazdasági életben. A búzatermelés rohamosan emelkedni kezd, míg az állattenyésztés aránytalanul visszaesik. Országos tünet ez. Nyugateurópa államai iparos államok, ahol az ipar rohamos fejlődése és a földművelés háttérbe szorulása következtében nagy a gabonahiány; Magyarország továbbra is megmarad az agrár államok sorában, piacot nyújt az iparos államokban.

1834/35-ben szántóföld 4638 hold volt. Ez egyenlő arányban volt bevetve búzával, árpával, zabbal és tengerivel. 1895-ben a szántóföld csaknem négyszeresére emelkedik, 17160 hold lesz. Éppen ilyen nagy a változás a termények arányában is. Őszi búzával bevetett terület 6000 holdat, kukorica 3800 holdat, árpa 3700 holdat tett ki; a zab területe nagyon visszaesett / 250 hold/. Most már mesterséges takarmányt is termelnek, /répa, búkköny/ kb. 1900 holdon. Ipari növény, a kender is helyet foglal most már a termények között.

1895-ben összes területe 20330 hold volt.

Művelési ágak szerint így oszlott meg:

	Össz- terület	Szántó	Legelő	Rét	Szőlő	Nem termő.
hold	20330	17197	961	216	523	1235
%		84	4	1	2	6

1850 óta a szántóföld százalékaránya tovább emelkedett/74 %-ról 84 %-ra/, a legelő továbbra is csökkent / 23 %-ról 4 %-ra/.

1850-ben 504 volt a birtokosok száma, 1895-ben e szám már 2570-re e-

melkedett. /Egy gazdaságra esett 1850-ben 54 hold, 1895-ben pedig már csak 7.1 hold/.

1920-ban a területe 20357 hold. 1923-33 között vizsgálva a termelési adatokat, kitűnik, hogy a terület több mint 55 %-át az u.n. "szemes" terményekkel vetik be /őszi-tavaszi búza, őszi-tavaszi rozs, árpa, zab, tengeri, köles/; e terület nagysága 13800 és 14600 hold között változott. Egy évre eső átlaga 14.448 hold.

Ezek közül a búza foglalt el legnagyobb területet; évi átlaga : 7160 hold. /Évi átlagos összterületnek 50 %-a/. 1929-30-tól fokozatosan csökken a területe.

Tavaszi búza jelentéktelen. A rozs területe lényegesen kisebb a búza területénél. A bevetett legnagyobb terület 81 hold / 1928-29/, legkisebb terület 11 hold /1932-33/. Egy évi átlag 54.6 hold. /0.03 %/. Itt is szerepel az őszi és tavaszi faj; a tavaszi faj aránylag nagyobb helyet foglal el, mint a búzában / 554 holdból 197 tavaszi /.

Árpával bevetett terület 10 év alatt 14759 holdat tett ki. Évi átlag 1475 hold / 10.2 %/.

A zab már jóval kisebb területet kapott. 10 év alatt 3208 holdat. Egy évi átlag 320 hold /2.2 % /.

Búza után legnagyobb területet a tengeri foglalta el, 53504 holdat / évi átlag 5340 hold, 31 % /.

Termelik még a kölest is, évente átlagosan 32 holdon. Azonban ennek területe fokozatosan csökken /1923/24-ben 64 hold volt, 1932/33-ban már csak 4 hold/.

Búzából évi átlagos termés holdanként 7.1 mm volt 10 év alatt.

Ipari növényeket aránylag kis területen termelnek./Cirok 50-60 hold, dohány 8-10 hold, mák 17-20, kender 1-10 hold./.

Az utóbbi időben gyümölcsfa termesztésre is nagy gondot fordítanak. Minden tanyánál megtalálhatjuk a gyümölcskertet, amelyben az Alföldön ismert

különböző fajta gyümölcsfák díszlenek; így az alma, körte, cseresznye, meggy, őszibarack, szilva, diófa. Emellett még a fehér és fekete eper a kedvelt fa, ugyanis a szegény nép selyemhernyótenyésztéssel is foglalkozik, ezért az országutak is leginkább eperfával vannak beültetve. A szőlőtermelés hanyatlak, miután a filoxera pusztítja a szőlőket. A környék jellegzetes fája az akácfa, amely mindenütt megtalálható, utak mentén, tanyákon stb. A lakosság méhésztel is foglalkozik.

Jelenleg a község belterülete 650 holdra tehető. 1922-ben az országos földbirtokrendező bíróság útján házhelynek kiosztottak az ág.ev.egyház földjéből 49 holdat, ezen 300 m ölével 221 egyén jutott házhelyhez. A községnek ezen részét Magyarádi telepnek nevezték el. Kiosztottak továbbá a község földjéből is 13 hold 30c m öles házhelyet, 60 egyén részére. Végül vagyonváltság címén gr. Zelenski Róbert birtokából 204 kat.hold földet vettek el, ezen 787 egyén kapott házhelyet. Ezt a részt Rákóczi telepnek nevezik. Az itt említetteken kívül gr. Zelenski Róbert birtokából megváltottak és kiosztottak 114 kat.hold szántó és 88 hold legelőföldet.

1926-os kimutatás szerint 7 olyan birtokos volt, akinek birtoka a 100 holdat meghaladta.

E birtokosok névsora :

Zelenski Róbert gr.	1600 hold
Orosháza község	1023 "
Geiszt Gáspár	514 "
Üzv. Geiszt Gáspárné	507 "
Kovács Lajos	136 "
Róm.kat. egyház	106 "
Evangelikus egyház	104 "
<u>Összesen:</u>	<u>3991 hold</u>

Ebből szántó 2755 hold, legelő 432 hold, nem termő 723 hold. / A község birtokának 50 %-a nem termő terület, 126 hold legelő / .

Az állattenyésztés is virágzó volt, míg a legelőt fel nem osztották s a lakosság át nem tért a már említett ok miatt a földművelésre, gabonatermesztésre. 1773-ban az állatok száma 8063 volt. 1895-ben 26737 / 1773-ban összlakosság

602, 1890-ben 21309 /. Legnagyobb számmal szerepel a sertésállomány, 12797 darab, a lovak száma -- 3666 -- felülmutta a szarvasmarhák számát, 3516.

1911-ben már csak 17261 darab az összállomány /csökkenés 16 % /. Sertés 10204 darab, szarvasmarha 3145, 16 2891.

1923-ben már csak 11082 darab van /csökkenés 35 %/.

1923-tól 1928-ig emelkedik, ekkor eléri a 16400-at, legnagyobb az emelkedés a sertésben /5386-ról 9876-ra emelkedik, . . .

A juhok száma 56-ról 849-re szökik. 1929-ben az összállomány lecsült 11464 darabra, /csökkenés 35 %, legnagyobb a sertésállományban/.

Szarvasmarhából régenté a magyar fajtát kedvelték, leginkább a tejfőrt tartották. A szarvasmarha tenyésztését a két községi legelő mozditja elő. /tehénlegelő és kakasszék /. Régen az ősi magyar fajta volt az állomány, ma azonban sajnos a svájci simmenthali fajtát tenyésztik, amely hajlamos a tüdővészre.

Lovaik kiválóak. Minden gazdának büszkedége a szép ló. Kiállításokon több első díjat is nyertek az orosházi gazdák. Az orosházi csütörtöki lóvásárok országos híresek. A piros Noniuszi, a különböző félvéreket, kisebb mennyiségben a Gidránt tenyésztik.

A sertésenyésztés igen intenzív Orosházán és környékén, mert sok kukoricát és árpát termelnek, amit a sertések hizlalására használnak fel. Leginkább a mangalica és a yorkshirei fajtát tenyésztik, ritkábban a bergshireit és ezeknek keverékeit.

A baromfi tenyésztése nagyon kifejlődött. Előmozdítja ezt a tanyai gazdálkodás. Minden tanyaudvar és környéke tele van különböző fajta baromfival.

A tyúkból a magyar fajt, ujabban a Leghornit, Rhode-island és keresztjezeit tenyésztik. Lúdtól és libától jól bevált a magyar fajta.

Orosházának a vasúti forgalomba való bekapcsolódásával kereskedelme is élénkebb lett. A kereskedelem fokozatosan fejlődött. Kialakulnak a népes vásárnapi és csütörtöki hetivásárok, melyek olyan nagyszabásúak, hogy országos vásárnak is be-

illenének. 1926 óta négy forgalmas, nagy látogatottságú országos vásárja is van.

Orosháza állomásáról elszállított áruk.

	1930		1931		1932	
	tonna	%	tonna	%	tonna	%
Liszt	15043	33.2	13297	31.6	13593	30.9
Búza	10574	23.1	24908	51.2	6613	18.1
Cukorrépa	4304	9.9	433	0.8	2139	6.0
Tengeri	1553	3.4	544	1.1	1194	3.3
Élő sertés	3950	9.2	2798	1.3	3020	2.1
Élő baromfi	876	1.8	658	1.2	750	2.1
Egyéb élő állat	994	2.3	681	1.3	461	1.3
Tégla	4825	10.8	1005	1.8	546	1.4
Összesen	45746		51416		36553	

Mint a táblázat mutatja, a kivitel túlnyomórészt az agrártermékekből kerül ki. A kivitt árúból a liszt és a baromfi kiviteli mennyisége ingadozott legkevésbé, míg a sertés és a cukorrépa adja a legnagyobb ingadozásokat.

A liszt stabil voltát annak köszöni, hogy csak 14.2 % kerül külföldre, tehát nem függ annyira a piactól. A baromfi kivitelének pedig 90.6 % kerül a külföldi piacra, amit viszont magyaráz a magyar baromfi nagy keresettsége.

A kereskedelem leglényegesebb része a gabonakereskedelem. Búzát az említett három évben Ausztriába, Svajcra, Csehszlovákia, Romániába és Olaszországba vitték. Az aránylag kevés kiszállított tengeri 48.3 % a Csehszlovákia és Ausztriába került. A lisztnek 13.0 % -át ugyancsak a fenti két államba szállították. A kiszállított szarvasmarha és sertés Ausztriába, Cseh- és Olaszországba és Jugoszláviába került. A baromfit Olaszországba, Ausztriába, Csehszlovákia és Angliába szállították. Lovat kis mennyiségben nyolc államnak szállítottak.

A baromfi jelentőségét korántsem fejezik ki a fenti adatok, mert elsősorban szentesi, de a vásárhelyi és szegedi exportcégek is nagy vásárlásokat eszközölnek az orosházi piacon. A szezonban 10000-s tételekben vásárolják az aprójószágot, csirkét, pulykát és ezeknek a szállítmányoknak legnagyobb részét a modern teherautó-forgalom bonyolítja le.

A kereskedelemmel együtt fejlődött az ipar is. Külön ipartestülete van. Az utóbbi időben iparos tanonciskolát is állítottak fel. Kisiparának fejlettségét már 30 éve beigazolta, mikor is Orosházán, néhai T h é k E n d r e irányításával nagyszabású kiállítás volt. A nagyarányú fejlődésnek egyik ilyen bizonyítéka az 1930. augusztusában megrendezett országos jellegű mezőgazdasági, ipari és kertészeti kiállítás és vásár. E kiállításon kitűnt, hogy már ma szakavatott iparosban bővelkedik.

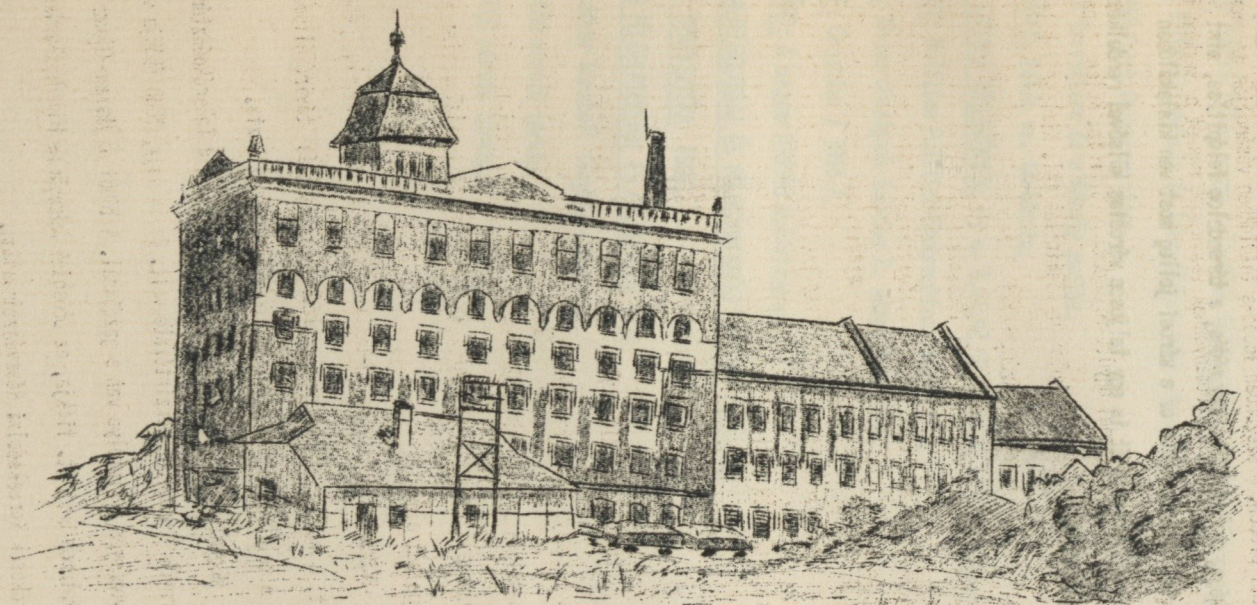
A községnek öt malma, négy téglagyára, egy cipőgyára és egy szepűgyára van, ami sok családnak biztosít kenyeret.

A baromfi- a tojás- és a toll- kereskedelem is sok vállalatot tart életben.

Itt kell megemlékeznünk a postáról is, mely 1884-ben állami kezelés alá került. A II. osztályú posta forgalma már kezdetben is jelentős volt, később a lakosság szaporodásával és az utak kiépítésével természetesen a postaforgalom is nőtt, a távirda, majd távbeszélő forgalmával együtt. Ma már Orosháza postaforgalma az öt környező városok forgalmát eléri.

A táviró 1873. okt. 27-óta működik Orosházán, 1883-ig ennek igen nagy forgalma volt, a beálló csökkenést a csanádmezei vasut és táviró állomások megnyílása, valamint a telefon rohamos fejlődése és elterjedése okozta.

Megemlítendő a község pénzügyintézetei közül a Takarékpénztár, mely a háború előtt a környék legnagyobb pénzügyintézete volt. Ma is nagy, több fiókja van a vidéken és régi hagyományos tekintélye van a gazdáknál. A többi az Magyar-Olasz Bank fiókja, a Magyar Általános Bank Rt. fiókja, az Orosházi Takarékpénztár és Hitelszövetkezet/OKH/ tagja és a Kisbirtokosok Kereskedelmi Részvénytársasága.

Tóth malom.

ÖSSZEFOGLALÁS. Dolgozatom adatai és következtetései alapján megállapíthatjuk, hogy Orosháza kétségtelenül városi település, bár a lakosság zömét az agrár-társadalom adja és a külsőképen is az domborodik ki. Ezt bizonyítja úgy maga a település képe, a vertikális tagozódás, a társadalom felépítése, mint az ipar és kereskedelem is. Természetesen ez a városi jelleg most van kialakulóban és ma már Gyepáros fürdő villakolóniáját is egy teljesen városias külsővel rendelkező, főkötelepülésnek tekinthetjük.

FORRÁSMUNKÁK.

- 1/ ACSÁDY IGNÁC: Magyarország népessége a Pragmatico Sanctio korában.
- 2/ BANNER JÁNOS: Adatok Békés megye település földrajzához, Föld és Ember 11.évf.2.
- 3/ BODNÁR BÉLA: Hódmezővásárhely és környékének régi vízrajza.
- 4/ BALOGH PÁL: Népfajok Magyarországon.
- 5/ ÉBLE GÁBOR: A Harruckern és a Károly család.
- 6/ KARÁCSONYI JÁNOS: Békés vm. története.
- 7/ MAGYAR STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK: Uj s. 1.41,42,43,69,71,83 kötet. Budapest.
- 8/ LUDOVICUS MAGY: Notitiae Politico-Geographico Statisticae.
- 9/ VÁLYI ANDRÁS: Magyarországnak leírása 2. kötet Buda 1799.
- 10/ VEHES JÓZSEF: Orosháza / 1896 /.
- 11/ WAGNER RICHÁRD: A magyar Alföld szélviszonyai.
- 12/ M.MIR.ORSZ.METEOROLOGIAI ÉS FÖLDMÁGNESSEGI INTÉZET Évkönyvei
- 13/ MEZŐGAZDASÁGI STATISZTIKA 1896.
- 14/ MAGYARORSZÁG FÖLDBIRTOKOSAI ÉS FÖLDÉRLŐI 1925.
- 15/ II.József császár korabeli fénykép másolata.
- 16/ Katonai 1:75000 méretű térkép.
- 17/ Katonai 1:25000 méretű térkép.

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Természeti viszonyok	
Talaj	3
Vízrajz	4
Gyopáros tó	5
Ártézi kutak	6
Éghajlat	7
II. A település története	
A mai lakosság eredete	9
A régi Orosháza társadalma	11
A település külső képe	13
III. A mai Orosháza	
A település természete	17
Lakosság	19
Társadalmi viszonyok	23
Közgazdasági viszonyok	27
Összefoglalás	34
Forrásmunkák	35
Melléklet: Orosháza térképe.	

Sz 1/31:

B

24217

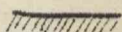
OROSHÁZA
KÖZSÉG TÉRKÉPE

középület

templom

első település

park

Mérték: 1 : 7200

kövezett út

Mikolay kert

Kiss István
gödör

Gr. Széchenyi
tér

Gyomai V. tér

Terényi utca

Oltalmazó utca

Szalmapiac
tér

